

ویژگی اعضای شوراها

□ کاوه تیموری

مهم‌ترین ویژگی آن‌ها داشتن نوعی احساس مسؤولیت در قبال منافع فردی و جمعی است.^۱ در واقع این احساس ارزشمند، نفی‌کننده آفت بزرگی است که جامعه‌شناسان از آن به عنوان "نبودن یا کم بودن همفکری و به فکر هم بودن" و یا به عبارت روشن‌تر اما صریح‌تر "هر کس به فکر خویش بودن"^۲ است، یاد می‌کنند. اگر روزگاری علت شکست انجمن‌های شهر را "فقدان رشد سیاسی-اجتماعی مردم" ذکر می‌کردند امروز با این وسعت اندیشه، سعه صدر و افق دید در وجود انسان‌های شورایی، باید شاهد رشد و غنای هر یک از شوراها باشیم. شوراهایی که با "نمایان کردن خواست مردم" در راستای مردم‌سالاری و مشارکت واقعی حرکت می‌کنند و به صورت خلاق، مستقل، نقاد و سازنده به ایفای دو وظیفه مهم تصمیم‌گیری و نظارت می‌پردازند.^۳ باید به نظاره نشست و دید که آیا شوراییان در آینده‌ی عمل، این ویژگی‌ها را زیباتر به نمایش در خواهند آورد؟

مطالعه‌ای نشان داده است، کسانی که مایل اند در شوراها مشارکت کنند در ردیف افراد "مشارکت‌جو" قرار می‌گیرند. اینان دامنه‌ی فعالیت مشارکتی خود را فراتر از منافع ملموس و جاری می‌دانند و سطح‌های بالاتری از مشارکت را جست‌وجو می‌کنند. در حقیقت در این سطح از مشارکت، ترکیبی از فعالیت‌ها با ابعاد گوناگون وجود دارد.

آثار ملموس و روشن مشارکت این دسته از افراد بر سطوح پایین‌تر افراد جامعه که در حد متوسط و پایین از نظر مشارکت هستند تأثیر مثبت و فزاینده دارد. به این معنی که با ایجاد زمینه‌های فعالیت، تشکیل گروه‌های محله و شکل دادن شوراهای رایزنی، زمینه‌ساز افزایش مثبت‌اندیشی آن‌ها از فرایند مشارکت شده و در نتیجه در آن‌ها "احساس بی‌قدرتی" کاهش می‌یابد.

ویژگی دیگر شوراییان داشتن "تشخص و استقلال فردی" است. اما در کنار این موارد،

می فرمایند: "حق مشورت دهنده به تو این است که اگر در مقام مشورت، نظری برخلاف نظر تو داد گمان بد به او نبی زیرا آراء و دیدگاه‌های مردم متفاوت است."^۵ در این فراز از گفتار امام(ع) شفافیت و واقع‌گرایی وجود دارد.

در شورا چون قرار است یک گروه منسجم شکل بگیرد لازم است با "پذیرفتن سلیقه‌ها و ظرفیت‌های مختلف فاصله‌ها را از بین برد."^۶ و زمینه را برای انجام بهتر کار گروهی فراهم کرد. ارزش و جایگاه یک تیم همدل و لذت نمودن تجربه جمعی آن هم برای کار مردم پر بهاست تا آن جا که مولانا در اهمیت آن سروده است:

آسمان رَشک برَد به هر زمینی که در او

دو سه یاری دو سه دم بهر خدا بنشینند

شورا نه برای کسب قدرت

پروفسور مولانا معتقد است، از زمان قاجار تا انقلاب به علت جدایی جامعه از دولت و شکاف سلطنت و ملت، مفهوم شورا، مشاوره و مصلحت با مردم از بین رفت. در حال حاضر مصالح کشور ایجاب می‌کند که تشکیل شوراهای اسلامی محلی در راستای حل مشکلات جامعه باشد، نه در پی کسب قدرت برای احزاب سیاسی.

به همین دلیل در شورا رقابت باید جای خود را به سازش همراه با اصول بدهد و رفاه و مصالح عمومی در دستور کار آن‌ها قرار گیرد، با این ویژگی که مفهوم شورا و مردم‌سالاری در اسلام با مفاهیم عدالت و مصلحت همراه است و جوهره‌ای که این سه بعد را به هم متصل می‌سازد همان تئوری توحید و وحدت‌گرایی است.

کار گروهی مهم‌ترین ویژگی شورا

عمل جمعی و داشتن روحیه گروهی مهم‌ترین ویژگی کار در شوراهاست.

تقویت این روحیه مستلزم تمرین، حوصله و فاصله گرفتن از نظرات فردی است. تحقیقات نیز بر این امر صحنه گذاشته است که "هر چه اعضای شوراها از هماهنگی و اعتماد درونی بیش‌تری برخوردار باشند قدرت تأثیرگذاری و چانه‌زنی آن‌ها نیز بیش‌تر خواهد بود و هر چه این میزان کم‌تر باشد، آن‌ها بیش‌تر خواستار کمک و دخالت دولت خواهند بود."^۴ افزون بر این تجربه نشان داده است که وجود اختلافات داخلی و نبودن وحدت در شوراها بیش‌ترین صدمه را به شوراها وارد ساخته است و بازتاب بیرونی آن نیز همواره در خاطر جمعی مردم تثبیت شده، به راحتی نیز زدوده نمی‌گردد.

کار در شورا؛ یعنی مشورت کردن با هم و امام سجاد(ع) در رساله‌ی حقوق در حق مشورت دهنده

عمل جمعی و داشتن روحیه گروهی مهم‌ترین ویژگی کار در شوراهاست.

شورا و منافع مردم

شورا به عنوان نماد مشارکت مردمی در ایران معنی بخشیدن به این عبارت است که: "همه چیز را فراموش کنید، جز منافع مردم را؛" بنابراین شورا برای مردم و تمامی شهروندان است نه برای عده‌ای از افراد، زیرا این نگاه منجر به انجام دادن کار سیاسی برای شورا می‌شود و دست‌اندرکاران شورا بر این باورند که سیاسی شدن شورا عواقب ناگواری به دنبال خواهد داشت. یک عضو شورایی معتقد است، "مردم خوب انتخاب می‌کنند پس توقع کار دارند" و به همین سان اعضای یک شورای کارآمد بر این باورند که جایگاه مهمی را

شورا، محل تنوع آراء و تبعیت از رأی اکثریت
شورا محل تنوع آرا و اختلاف در نظرات اعضای آن به شمار می آید چرا که: همه آدمی به یک خوی و خاص نیست ده انگشت به یک اندازه راست نیست^۶ اما لازمه‌ی کار در شورا برای جلوگیری از پراکندگی آرا، تبعیت از رأی اکثریت است. به همین دلیل در صورت بروز اختلاف و ایجاد تشتت، پیروی از رأی بیش تر و نظریه‌ی غالب یگانه راه جلوگیری از اعمال سلیقه‌های فردی است و نتایج این نگاه ایجاد رشد عاطفی در کار گروهی خواهد بود. در این معنی گفته اند:

بگیر دامن جمعیتی و کار بساز
که هیچ کار میسر نشد به تنهایی

نخستین کار منتخبان شوراها چیست؟

اعضای قبلی شوراها که در دوره‌ی سوم فعالیت شوراها حضور ندارند صاحب تجربیات ارزشمندی در رویارویی با مسایل شهر و روستای خود هستند. به همین دلیل منتخبان جدید یا به عبارتی شوراهای تازه تشکیل برای جلوگیری از هر گونه آزمون - خطا در گام نخست باید از راه رفته آن‌ها غبارروبی کنند و تجربیات آن‌ها را به نگاه و بینش خود بیفزایند. این حرکت موجب می شود آن‌ها به راحتی راه‌های ارتباط مؤثر و نفوذ را شناسایی کنند. کار بعدی شورا این است که سلیقه‌ها را پشت در بگذارند و در جلسه‌های شورا تنها به فکر مدیریت شهر و روستا و برنامه‌ریزی برای آن باشند. بالاخره آن که با آموزش قوانین و مقررات به آن‌ها اشراف و تسلط پیدا کنند و با بازخوانی و بسیار خوانی نکات کلیدی را به حافظه جمعی خود بسپارند.

تصرف کرده، این جایگاه علاوه بر منزلت اجتماعی برای آنان مسؤولیت نیز به بار آورده است. بر این اساس شورا هنگامی که وارد کار مردم شده است باید ریسک مردم را نیز بپذیرد زیرا این مردم بوده‌اند که بار اول ریسک آن‌ها را پذیرفته‌اند و به اعضای شورا اعتماد کرده‌اند. به همین دلیل این سرمایه اعتماد را باید دگر بار به صاحب سرمایه باز گرداند و نباید آن را مخفی کرد بلکه باید در جریان تبادل و تعامل آن را افزایش داد.

گام اول شورا ارتباط با مردم است

نظرخواهی و نیازسنجی از مردم چه در سطح شهر و چه روستا و انجام دادن صورت‌بندی اجتماعی مسائل و تعیین اولویت‌های مهم برای شروع فعالیت شورا گام اول است. به همین سان راه‌اندازی نشریات محلی شورا با نام‌های مردم‌پسند و ایجاد تریبونی برای شنیدن حرف‌های مردم، شناساندن شورا و ارتقاء فرهنگ شورایی مردم، بیان حقایق و نکته‌های ضروری در دیدارها و نشست‌های عمومی در واقع تلاشی برای ایجاد کردن زمینه مشارکت آن‌ها است.

لازمه‌ی کار در شورا برای جلوگیری از پراکندگی آرا، تبعیت از رأی اکثریت است.

ارتباط مستمر با مردم در قالب حضور در مسجد گامی مهم در جهت کشف روش‌های ارتباط مؤثر و راه‌های نفوذ شورا در بدنه‌ی جامعه است؛ بنابراین شوراییان گام نخست را جدی بگیرند.

مطرح کرد. زیرا مردم فراتر از توانایی و امکانات اعضای شورا از آن‌ها انتظار ندارند اما صداقت و شفافیت آن‌ها را می‌خواهند. در همین راستا او می‌گوید شورای شهر متبوعش در ۳ سال گذشته باب گفت‌وگو را با مردم باز نکرده و عملکرد مثبت و منفی خود را برای مردم بیان ننموده است؛ بنابراین تواضع و جوشش با مردم و مسئولان را در جریان کار از خاطر نبریم و آن‌ها را از تصمیمات جمعی شورا آگاه کنیم. در همین راستا شوراها با توجه به مبنای قانونی از دیدگاه کارشناسان و دستگاه‌های اجرایی بیش‌ترین استفاده را کنند و این نکته را نیز به خاطر داشته باشند که شوراها جایگاهشان تصمیم‌گیری و نظارت بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی است و نه وارد شدن در حوزه‌ی اجرایی آن‌ها.

شورا، تصمیم‌گیری جمعی و نتایج عینی

حاصل و نتیجه تصمیم‌گیری جمعی علاوه بر آن که ضمانت اجرای آن را مضاعف می‌کند دارای نتایج عینی و ملموسی است که باعث تهییج افراد و افزایش مایه‌های عاطفی شهروندان می‌گردد. وقتی که از زدن پل در روستا، حل فاضلاب شهر، بازتاب مشکلات مردم، کاهش مشکل آب آشامیدنی، برگزاری جشنواره‌های شهر، شهرداران افتخاری، انجمن‌های شورایاوری، باغ بانوان، ایستگاه روزنامه‌خوانی و ده‌ها موضوع و تصمیم اثرگذار در شهر و روستا سخن به میان می‌آید، بر احساس شوق و شغف و میزان همکاری در شهروندان افزوده می‌گردد و آن‌ها از این راه خود را شهروندی صاحب حقوق و دارای مسئولیت به حساب می‌آورند. نگارنده، این سخن صادقانه عضو یک شورای روستا را فراموش نمی‌کند که از عمق وجود بیان می‌کرد که "حاضریم از نان شب بگذریم اما برای

توافق اخلاقی در شورا

تفکر جمعی و کار عمومی ایجاب اولیه‌اش این است که افراد و اعضای شورا به مقررات و قواعد حرکت جمعی تن داده، خود را تافته جدا بافته و برتر یا مهم‌تر از دیگران ندانند و معطل کردن کار شوراها را با غیبت و عدم حضور دامن نزنند. بحمدالله خیلی از شوراها به بازتاب و اهمیت عملکرد خود در خانه شیشه‌ای شورا در نظر مردم پی برده‌اند. به طوری که برای احترام به رأی مردم و پرهیز از به وجود آوردن فضای التهاب و تنش، خود را به یک "توافق اخلاقی" ملزم نموده‌اند که اختلاف سلیقه و تفاوت دیدگاه‌ها را به بیرون از شورا منتقل نکنند، زیرا این امر موجب پایین آمدن تعلق اجتماعی و کاهش میزان اعتماد مردم به شورا می‌شود و بلای تفرقه را نازل می‌کند چنان که گفته‌اند:

بگیر دامن جمعیتی و خوشدل باش

که سنگ تفرقه دوران در آستین دارد

سازوکار پاسخگویی

یک کار ضروری شوراها این است که در نخستین فرصت یک سازوکار و یک کانال پاسخگویی را به مردم تعریف کنند. به خاطر داشته باشیم که عدم وجود سازوکار پاسخگویی شوراها شهر و روستا به مردم می‌تواند کارایی آن‌ها را پایین آورد؛ زیرا مردم همواره ناظر عملکرد شورا هستند. نکته مهم‌تر این است که پاسخگویی و شفاف‌سازی فرایندی است که هدف اصلی آن رفع ابهام است. مردم روند فعالیت شوراها را مشاهده و در زمان انتخابات براساس عملکردها، افراد را انتخاب می‌کنند. نقل قول یک شهروند که عملکرد شورا از چشم تیزبین او غافل نمانده شنیدنی است او می‌گوید: "مهم‌ترین اصل در شورا وجود صداقت اعضاست به طوری که با مردم باید شفاف مسائل را

شورا بیش تر کار کنیم" ^۹ به راستی پاسخ این همه خلوص چیست؟ پاسخ آن بی تردید همت والای شوراییان است که شورای روستا و شهر خویش را به نماد مشارکت مردم و آئینه خدمت واقعی و کارآمد تبدیل کنند.

صدها فرشته بر آن دست بوسه می زنند
کز کار خلق یک گره بسته وا کند

وامرهم شوری بینهم

در اعمال خود در همه مرتبت

نمایند با یکدیگر مشورت ^{۱۰}

تفسیر المیزان در ذیل این بخش از آیه ۳ سوره

**همت والای شوراییان است که
شورای روستا و شهر خویش را
به نماد مشارکت مردم و آئینه
خدمت واقعی و کارآمد تبدیل
کنند.**

شورای یعنی "وامرهم شوری بینهم" آورده است که "... مؤمنان اهل رشد هستند و در به دست آوردن و استخراج رأی درست، دقت به عمل می آورند و به این منظور به صاحبان عقل مراجعه می کنند و مقید به مشورت هستند و این کار رویه دائمی آن هاست و نه موقتی ... ^{۱۱}، بدین ترتیب شأن و منزلت شورا و مشورت در قرآن یکی از صفات گروندگان است که به اعضای شوراهای اسلامی نیز قابل اطلاق است. در حقیقت مشورت در بین خود و امور صفتی است که در کنار صفات مهم دیگری چون اجتناب از گناه کبیره، پرهیز از زشتی ها، عفو به هنگام خشم، استجابت پروردگار، برپا داشتن نماز، بخشیدن مال، علم و تجربه، یاری دیگران و عفو و اصلاح آمده و

می بایست یک مؤمن، یک مشیر و یک عضو شورایی همانند شجره ی طیبه به همه آن ها مزین شود.

نگاه ملی به شوراها داشته باشیم

مخاطب این پیام مدیران و متولیان شورایی کشوراند. در دوره ی دوم ۳۴ هزار شورا و ۱۰۹ هزار عضو اصلی در آن ها داشتیم. شوراها بیش از ۹۰۰ شهردار را نیز انتخاب کردند. در این دوره فقط سه شورای شهر براساس رأی هیأت حل اختلاف مرکزی منحل اعلام گردید که علت آن نیز خارج شدن شورا از حیز انتفاع بود. بیش تر سلب عضویت ها نیز در شوراهای روستایی رخ داد که عمده ترین دلیل آن نیز ترک محل سکونت از حوزه ی انتخابیه گزارش شده است. رئیس جمهور کشور از برگزیدگان شورا بود. برخی از اعضای شورا به رده های مدیریتی مانند دهیار، شهردار، مدیرکل، معاون سیاسی استاندار و غیره رسیدند. ^{۱۲} حال با این مقدمه به خاطر داشته باشیم هر شورا به خودی خود دارای یک حوزه محدود، در یک شعاع مشخص است و اگر بخواهیم تأثیر گذاری شوراها را ارزیابی کنیم باید ۳۴ هزار شورای گوناگون و متفاوت را با تمام ویژگی ها در کنار هم ببینیم و آن گاه میزان توفیق و روند پیشرفت را در نردبان نظام شورایی کشور بسنجیم.

آیا به دلیل تعویض و تغییر چند شهردار و بروز رفتار جناحی و باندبازی در چند شورا و کنش های خلاف عرف و قانون برخی از اعضا می توانیم ارتقاء فرهنگ و تربیت شورایی و نهادینه شدن نظام شورایی را در سطح ملی از یاد ببریم! به طور حتم هر مدیر اجرایی بصیری که بخواهد ارزیابی منطقی از کار شورا داشته باشد کلیت آن را می نگرد، ساده تر بگوییم جنگل را نگاه می کند و درخت را

به کار شوراها نظارت می شود

در کشورهای پیشرفته که به شیوه‌ی نظام شورایی و با استفاده از حکومت‌های محلی اداره می شوند هرگونه سهل انگاری اعضای شوراها

شوراها به جای فردگرایی، همگرایی و مسؤولیت پذیری را معنی عینی می بخشد.

در انجام دادن وظایف منجر به جریمه می شود. به عنوان مثال در دانمارک چنان چه یک عضو هیأت امنای شهر (شورای شهر) که به طور مستند در انجام دادن وظیفه خود کوتاهی کند، جریمه نقدی می شود. در فرانسه نیز چنان چه ناکارآمدی یک شورا احراز شده باشد دولت مرکزی می تواند به انحلال آن شورا مبادرت ورزد. در کشور ما نیز سازوکارهای نظارتی بر عملکرد شوراها در قالب هیأت‌های حل اختلاف پیش بینی شده و اختیاراتی چون ردّ مصوبات، سلب عضویت اعضا و انحلال شوراها به این هیأت‌ها براساس قانون داده شده است. طبق قانون شوراها، فرادست وظیفه‌ی دیده بانی را نسبت به مصوبات شوراها، زیرمجموعه خود دارند؛ همچنین در اکثر فرمانداری‌ها و بخش‌های کمیته‌های حقوقی نسبت به انطباق مصوبات شوراها با قوانین اقدام می کنند. نتیجه آن که به کار شورا یک نظارت بدون مداخله صورت می پذیرد و بهتر است شوراها به کاری دست نزنند که نتوانند پاسخی قانونمند برای آن بیابند.

پانوش:

- ۱- وزارت کشور، مرکز مطالعات شهری، ۱۳۸۰.
- ۲- دکتر پیران
- ۳- منبع شماره ۱
- ۴- ایمانی، حسین، بررسی عملکرد شوراها، ۱۳۸۴.
- ۵- عیسی درویش، سیدطاهر؛ ۱۳۸۵
- ۶- گلایی، فاطمه؛ ۱۳۸۳
- ۷- اسدی طوسی
- ۸- حیدری، شاهرخ؛ شهروند
- ۹- عضو شورای اسلامی یکی از روستاهای نهبندان
- ۱۰- ترجمه منظوم قرآن، امید مجد
- ۱۱- خلاصه‌ی التفاسیر
- ۱۲- دو تن از اعضای شورای شهر اصفهان به معاونت سیاسی و عمرانی استانداری منسوب شدند و سایر انتصابات نیز دارای آمار بالاتری است.
- ۱۳- وزارت کشور، دفتر هماهنگی و پیگیری شوراها، ۱۳۸۳
- ۱۴- دفتر هماهنگی و پیگیری شوراها، وزارت کشور؛ ۱۳۸۳

نمی نگرند و قضاوت نهایی را بر آن محور استوار می کند و بالاخره آن که در یک نگاه کلان این شوراها هستند که به جای فردگرایی، همگرایی و مسؤولیت پذیری را معنی عینی می بخشند و تفکر شورایی را آرام آرام به جای تفکر استبدادی جایگزین می کنند و این باور را در اذهان جامعه به وجود می آورند که در ایران نیز می توان کار شورایی انجام داد. آیا تحقق این تغییر نگرش و ایجاد این باور در مردم، موفقیت ارزشمندی به شمار نمی رود؟ پس به شوراها با نگاه ملی بنگریم.

معیارهای کلی شوراهای موفق

- ۱- تشکیل جلسات منظم
 - ۲- شرکت بیش تر اعضا در جلسات و داشتن کمترین غایب
 - ۳- اجرای کامل مصوبات براساس تقویم زمانی
 - ۴- ارائه‌ی طرح‌های ابتکاری و مبتنی بر خلاقیت شورا
 - ۵- هماهنگی مفید با دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی و اجرایی
 - ۶- داشتن کمترین تنش در تعامل با شهردار و دهیار و بالا بردن عمر مدیریت شهر و روستا
 - ۷- توانایی لازم در رفع اختلافات و تضادهای داخلی
 - ۸- جلب مشارکت مردم به شکل مستمر و مؤثر
 - ۹- ایجاد ارتباط نزدیک با اقشار مردمی^{۱۳}
 - ۱۰- تهیه‌ی برنامه کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت برای ارتقاء سرانه‌های فضای سبز، فضاهای ورزشی، معابر شهری، پارک‌ها و ...
- اگر برای هر مورد از موارد دهگانه فوق ۱۰ نمره در نظر بگیریم، به راحتی در دوره‌های یک ساله‌ی فعالیت، می توان همانند آیین‌های تمام نما، عملکرد شوراها را با نمرات به دست آمده، ارزیابی نمود.^{۱۴}